

G.N. KOSAREVA. DIAGNOSIS OF FORMATION OF MOTIVATIONAL-VALUE COMPONENT TOLERANCE TOWARDS CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS IN THE FUTURE EDUCATORS

In article the analysis of the humanistic values form the future teachers of children with special needs. The problem of becoming a tolerant personality of the future teacher in the conditions of inclusive education. The level of formation of motivational-value component tolerance towards future educators for children with special needs.

Key words: *tolerance, tolerance of children with special educational needs, inclusive education, humanity, integration, human values.*

**Рекомендовано до друку.
Д-р. пед. наук, проф. Н.Б. Грицай.
Одержано редакцією 24.05.2017 р.**

УДК: 376 – 051 – 047. 22

М.В. КОЗАЧУК

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЛОГОПЕДА В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

У статті розкриті концептуальні положення формування професійної компетентності логопеда до роботи з дітьми, що мають порушення мовлення в умовах інклюзивної освіти. Визначено тенденції становлення інклюзивної освіти в Україні. Висвітлено особливості підготовки логопедів до впровадження інклюзивних форм навчання в освітню практику, зокрема розкрито професійно-особистісні якості, уміння та компетенції, якими має володіти логопед для того, щоб ефективно здійснювати навчання і виховання дітей з особливостями психофізичного розвитку в освітньому просторі.

Ключові слова: *підготовка, логопед, компетентнісний підхід, компетентність, компетентний, професійна компетентність, інклюзивна освіта, діти з особливими потребами, підготовка майбутнього логопеда до навчання дітей з особливими потребами.*

На сучасному етапі змінюються вимоги до підготовки фахівців у галузі корекційної освіти. У зв'язку з активним впровадженням інклюзивної форми навчання в освітній процес дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів наразі виникла потреба у якісній підготовці майбутніх вчителів-логопедів до роботи в нових умовах. Сучасні логопеди повинні бути готовими до змін та нових суспільних відносин, відповідати вимогам часу та бути здатними до саморозвитку, що є можливим лише за умови їх постійного професійного та інноваційного розвитку.

Переважає більшість науковців і практиків переконані, що підготовка фахівців у будь-якій сфері повинна здійснюватися на новій концептуальній основі в рамках компетентнісного підходу, який передбачає цільову орієнтацію процесу підготовки педагога на формування професійної компетентності як інтегрованої характеристики, яка визначає здатність вирішувати професійні завдання, що виникають у реальних ситуаціях професійно-педагогічної діяльності, з використанням знань, досвіду, цінностей і нахилів особистості. Тому, сьогодні важливо бути не лише кваліфікованим фахівцем, а й компетентним.

У цьому ракурсі актуальною є проблема формування професійної компетентності логопеда в умовах інклюзивної освіти.

Дослідження процесу формування професійної компетентності логопедів вимагає постійного аналізу, науково-творчого обґрунтування, практичного забезпечення та розробки інноваційних технологій його здійснення. Окремі теоретичні та практичні аспекти проблеми професійного розвитку вчителів-логопедів знайшли висвітлення у працях вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема: В. Андрущенко, І. Зязюна, В. Кременя, Н. Ничкало, В. Олійник, Л. Пуховської, А. Сбруєва, Т. Сорочан, І. Титаренко, Л. Анциферової, А. Деркач, Е. Зеєр, А. Маркова, Л. Мігіна, В. Сластьоніної, В. Шадрікова, Е. Віллегас-Раймерс, Т. Гансер, Т. Гаскей, Л. Дарлінг-Хаммонд, Т. Коркорен, Дж. Літл [7].

Проблема інклюзивного навчання та виховання дітей з особливими потребами в дошкільних та загальноосвітніх закладах стала предметом вивчення вітчизняних та зарубіжних психологів та педагогів, серед яких В. Бондар, Л. Дробот, В. Засенко, Т. Ілляшенко, А. Колупаєва, В. Синьов, Т. Скрипник, Н. Стадненко, О. Таранченко, В. Тарасун [5].

Проблема дидактичного забезпечення процесу підготовки майбутніх вчителів-логопедів до роботи в умовах інклюзивної освіти на засадах компетентнісного підходу дотепер не була предметом спеціального наукового дослідження, хоча у плані вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців корекційної освіти деякі її аспекти вивчалися поверхнево: підвищення якості підготовки майбутніх вчителів-дефектологів до реалізації різних функцій професійної діяльності у загальноосвітніх навчальних закладах (В. Бондар, С. Миронова, Н. Пахомова, К. Островська, В. Тищенко, Д. Шульженко, А. Шевцов, М. Шеремет тощо) [10].

Підготовка логопедів до корекційної діяльності є об'єктом вивчення багатьох досліджень (Л. Волкова, В. Селіверстов, Г. Чірка, Р. Султанова та ін.), що розкривають процес професійного становлення як оволодіння впорядкованою сукупністю знань, умінь і навичок, відтворюючи традиційні підходи і принципи підготовки фахівців.

Аналіз сучасної науково-педагогічної літератури свідчить про необхідність подальшого вивчення можливостей професійного розвитку логопедів в умовах впровадження інклюзивного навчання, пошук шляхів удосконалення та застосування інноваційних технологій підготовки.

Метою статті є висвітлення проблеми формування професійної компетентності логопеда в умовах інклюзивної освіти.

© М.В. Козачук, 2017

На сучасному етапі потрібні спеціально підготовлені фахівці-логопеди. У більшості педагогів відсутня психолого-педагогічна підготовка, відсутня мотивація до роботи з даною категорією дітей, наявний страх, розпач, бажання уникнення такої роботи тощо. За даними досліджень, 65% логопедів, які є слухачами курсів підвищення кваліфікації, не володіють методами роботи з дітьми, що мають особливі освітні потреби, 23% викладачів не знайомі із спеціальними програмами, не знають психологічних особливостей дітей зазначеної категорії.

На нашу думку, логопед є важливою ланкою в організації інклюзивного навчання. Для роботи з дітьми, що мають особливі освітні потреби, потрібно здійснити діагностику можливостей та потреб дитини, дати їй кваліфіковану оцінку та розробити на цій основі індивідуальні навчальні програми, відмовитися від колективних методів.

Велика кількість логопедів відчувають труднощі, тому що не володіють такими знаннями, не мають досвіду роботи в команді, не використовують знання та досвід колег, батьків у організації навчально-виховного процесу осіб з особливими освітніми потребами. Тому дуже важливо підготувати логопедів до роботи, надати їм знання спеціальної та соціальної педагогіки, забезпечити інструментарієм та моделями альтернативного навчання.

Виходячи з того, що компетентнісний підхід проголошено одним із стратегічних напрямів розвитку освіти в Україні, є потреба в актуалізації ключових понять цього підходу. Сутнісною ознакою запровадження компетентнісного підходу у вищій освіті є: формування і розвиток компетентностей, можливість побачити результат освітнього процесу з позиції запитів суспільства, потреб ринку праці, цільова орієнтація освіти, націленість на результат у діяльнісному вимірі, активізація суб'єктності у навчанні, технологічність (створення умов для активної соціальної дії, проектної, дослідницької діяльності).

Компетентність визначається як оцінна динамічна категорія, що характеризує людину як суб'єкта діяльності, її здатність успішно виконувати свої повноваження у тій чи іншій професійній сфері; виражається через знання, розуміння, уміння, цінності, інші якості особистості [1].

Компетенція – новий концептуальний орієнтир, наперед задані вимоги до підготовки фахівця, що впливає на формування змісту освіти, її методів, критеріїв, вибір діагностичних процедур [2].

Відтак, компетентнісний підхід до змісту підготовки майбутніх логопедів для роботи в умовах інклюзивного середовища висуває на перше місце не інформованість майбутнього фахівця, а його уміння вирішувати проблеми, що виникають, принаймні, у пізнанні та поясненні явищ дійсності, які відбуваються в інклюзивному середовищі; при освоєнні сучасних технологій і стратегій інклюзивного навчання; у стосунках людей, в етичних нормах, при оцінюванні власних дій в професійній діяльності, способів вирішення конфліктів тощо.

Водночас проблема підготовки фахівця-логопеда вимагає глибокого осмислення з точки зору безперервності інтелектуального й етично-духовного розвитку особистості, орієнтації професійної освіти на нові цінності науки і культури; реалізації принципів гуманізації, демократизації, диференціації, індивідуалізації й інтеграції в змісті професійної освіти, формах і методах навчання студентів; перенесення акценту з повчальної діяльності педагога на самостійну та управлінську; технологізації процесу корекційної освіти тощо.

Е. Колтакова в професіограмі вчителя-логопеда виділяє природні (базові) і набуті (спеціальні) компетенції. Спеціальними компетенціями, безпосередньо пов'язаними з професійною діяльністю вчителя-логопеда, дослідник називає діагностичну, прогностичну, корекційно-педагогічну та консультативну [8].

У дослідженні С. Шаховської професіограма розглядається як теоретична модель особистості логопеда та визначалися основні напрямки підготовки спеціаліста-логопеда: професійно-педагогічний, психолого-педагогічний, спеціальний та методичний [9].

Ми схильні стверджувати, що поняття, «професійна компетентність вчителя-логопеда» – це інтегративна якість особистості, яка виявляє готовність максимально ефективно здійснювати діагностику, корекційно-превентивне навчання та особистісний розвиток осіб з вадами мовлення.

Професійна діяльність педагога-логопеда – це особливий вид педагогічної діяльності, складність якої полягає у наданні психолого-педагогічної допомоги особам з порушеннями мовлення. Система професійної підготовки логопедичних кадрів в сучасних умовах виправдовує себе лише частково, бо розвиток вузького професіоналізму, представленість учителя-логопеда тільки як фахівця, що має хороші спеціальні знання, робить його певною мірою обмеженим, професійно байдужим, позбавляє повноти погляду на нові факти і явища. Логопед стає малоздатним до освоєння нових типів пізнавальних завдань, проблем, теорій і методик. До цих пір багато університетів орієнтуються не на підготовку фахівця, здатного працювати у динамічних сучасних умовах, створювати розвиваюче й виховуюче середовище як умову життя і становлення особистості вихованця, а на підготовку учителя-логопеда, що несе навчальну інформацію і контролює її засвоєння [6].

На нашу думку, підготовка сучасного фахівця логопеда в системі вищої педагогічної освіти визначається процесами, що відбуваються в соціальному й культурному середовищі, зростаючими вимогами до якості професійної підготовки й рівнем розробленості технологій підготовки висококваліфікованих фахівців. Тенденції сучасної логопедії, пов'язані з ускладненням структури мовленнєвих порушень у дітей, що змінюють підхід не лише до вибору методів корекційного впливу при мовленнєвій патології, але і розширюють вимоги до об'єму професійних умінь і навиків логопеда, визначаючи необхідність виділення в логопедичній роботі складових.

Інклюзивна освіта є однією з тих концепцій, яка вимагає зміни усталених уявлень, що формувалися протягом багатьох десятиліть в усіх учасників системи освіти. Розгляд освіти через призму інклюзивності означає зміну уявлень про те, що проблемою є дитина, і перехід до розуміння того, що змін потребує сама система освіти. Варто наголосити на тому аспекті, що інклюзивна освіта не буде побудована швидко, це довгостроковий проект, який передбачає, насамперед, формування професійно-особистісної готовності усіх учасників педагогічного процесу, і зокрема вчителів-логопедів до роботи в інклюзивних умовах [4].

Отже, аналізуючи проблему формування професійної компетентності викладача в умовах впровадження інклюзивної освіти в Україні, ми спробували визначити такі найактуальніші її компоненти:

- *емпіричний*, що дає знання тих закономірних зв'язків і відносин, які виявляються через аналіз безпосередніх даних спостереження; спонукання до перетворювального мислення, зіставлення, узагальнення, роздумів і співпереживання;
- *свідомоформуючий*, який розглядають як світоглядне самовизначення викладача, розвиток спеціального мислення, бажання підтвердити або спростувати достовірність явищ чи тверджень, довести їх хибність або доцільність, зробити свідомий вибір і перетворити його на елемент власних переконань;
- *емпатійний*, розуміння вихованців – прагнення і вміння «відчувати іншого як самого себе», розуміти внутрішній світ своїх вихованців, вміння стати на їхні позиції;
- *почуттєво-комунікативний*, спрямований на розвиток можливостей учителя щиро, емпатійно й креативно транслювати власні почуття й думки, створюючи відповідні взаємозв'язки і налагоджуючи взаємодію між суб'єктами всіх учасників педагогічного процесу, виявлення індивідуальної своєрідності, усунення страху перед можливою невдачею;
- *контрольно-регульовальний* компонент передбачає одночасний контроль учителя за процесом вирішення поставлених завдань і правильністю виконання навчальних операцій, за точністю відповідей. Контроль здійснюється за допомогою усних, письмових, лабораторних та інших практичних робіт, заліків й екзаменів, опитування;
- *оцінювально-результативний* компонент передбачає оцінку педагогами досягнутих в процесі навчання результатів, встановлення відповідності їх навчально-виховним завданням, знаходження причин тих чи інших прогалин.

Ми вважаємо, що основними умовами становлення професійно-особистісної підготовки логопеда до роботи в інклюзивному освітньому просторі є:

- рефлексія логопеда та внутрішня мотивація до здійснення інклюзивної освіти; орієнтація на особистісну індивідуальність кожного вихованця, забезпечення диференційного та індивідуально-творчого підходу;
- інформаційне забезпечення підготовки логопеда у вузі, застосування комунікаційних технологій, Інтернет ресурсів, модульна побудова процесу формування підготовки, що передбачає переведення студентів з пасивного виконавця в активного суб'єкта саморозвитку;
- включення студентів в науково-дослідну роботу через залучення до проектної діяльності і участі в міжвузівських студентських олімпіадах; використання проблемних, інтерактивних, дискусійних, інноваційних методів.

Важливими аспектом у процесі підготовки логопедів до роботи в інклюзивних умовах є формування у них професійно-ціннісних орієнтацій, професійно-особистісних якостей, умінь та компетенцій. Професійно-ціннісні орієнтації логопеда, який працює з дітьми з особливими освітніми потребами – це спрямованість на розвиток особистості в цілому, а не тільки на отримання освітнього результату; усвідомлення своєї відповідальності за дітей [4].

Крім того, реалізація компетентнісного підходу до фахової підготовки майбутніх логопедів для професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання вимагає певних форм.

На нашу думку, формами підвищення компетентності логопедів, які працюють в умовах інклюзивного навчання можуть бути наступні:

- *індивідуальні* – консультації. Районні та міські відділи освіти повинні залучати фахівців-дефектологів до організації та встановлення консультативних днів для надання адресної та систематичної методичної допомоги вчителям закладів освіти, де впроваджується метод інклюзивного навчання;
- *групові* – творчі групи, майстер-класи. Майстер-клас – це нова форма спілкування в практиці роботи педагогів, форма підвищення кваліфікації, і особливий методичний підхід. Унікальність цієї форми спілкування в тому, що під час розв'язання педагогічних задач відбувається взаємообмін ідей, технологій, прийомів роботи;
- *масові* – науково-практичні семінари, семінари-практикуми, «круглі столи», конференції, педагогічні читання, де логопеди у процесі виступів та обговорень зможуть знайти відповіді на свої запитання.

Зважаючи на вищезазначене, можна стверджувати, що компетентнісний підхід в умовах інтеграції української системи вищої освіти у європейський соціокультурний простір є актуальним і може успішно використовуватися як методологічна основа в педагогічних і дидактичних дослідженнях. Перспективи подальших розробок у цьому напрямі полягають у більш детальному визначенні шляхів і засобів реалізації компетентнісного підходу у процесі підготовки майбутніх вчителів-логопедів до інклюзивного навчання.

Компетентнісний підхід у підготовці майбутніх вчителів-логопедів у дозволить сформувати базові компетенції для успішної реалізації власного потенціалу, досвіду та виконання на високому рівні професійних обов'язків [3].

Таким чином, ми вважаємо, що одним із пріоритетних завдань сучасної освіти є формування логопеда нової генерації, спроможного системно і систематично здійснювати корекцію навчання й виховання дітей в умовах інклюзивної освіти. Ефективне інклюзивне навчання можливе лише за умови спеціальної підготовки і перепідготовки педагогічних кадрів.

На підставі вищезазначеного можна зробити висновок, що професійна компетентність логопеда формується не сама по собі, не у віртуальних розмірковуваннях, а в процесі системної спеціальної теоретичної підготовки та педагогічної практики, акумулюючи всі нагромаджені знання та досвід в Україні та в зарубіжних країнах. Сьогодення вимагає рухатися у напрямку втілення міжнародної практики щодо збільшення кількості інклюзивних шкіл, готових до надання освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бібік Н. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики: монографія / Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Локшина. – К.: К.І.С., 2004. – 112 с.

2. Болотов В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе / В. Болотов, В. Сериков // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 8-14.
3. Бондар В. Проблемы корекційного навчання у спеціальній педагогіці: навч. посіб. / В. Бондар. – К.: Наш час, 2005. – 176 с.
4. Колупаєва А. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання: наук.-метод. посіб. / А. Колупаєва, Л. Савчук. – К.: Видавнича група «АТОПОЛ». – 2011. – 274 с.
5. Колупаєва А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія / А. Колупаєва. – К.: «Саміт-Книга», 2009. – 272 с.
6. Миронова С. Основи корекційної педагогіки: навчально-методичний посібник / С. Миронова, О. Гаврилов, М. Матвєєва. – Кам'янець-Подільський, 2010. – 264 с.
7. Пінчук Ю. Готовність майбутнього вчителя-логопеда до професійної діяльності. Теорія і практика сучасної логопедії / Ю. Пінчук. – К.: Актуальна освіта, 2005. – 156 с.
8. Родигіна І. Компетентісно орієнтований підхід до навчання / І. Родигіна. – Х.: Видавнича група „Основа”, 2005. – 96 с.
9. Шаховская С. К проблеме профессиограммы как теоретической модели личности логопеда / С. Шаховская // Совершенствование системы учебно-воспитательной работы со студентами-дефектологами в условиях педвуза. – М.: Просвещение, 1986. – С. 25-31.
10. Шеремет М. Логопедія: підручник / М. Шеремет. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. – 672 с.

REFERENCES

1. Bibik N. Kompetentnisnyu pidkhd u suchasniy osviti: svitovyy dosvid ta ukrayins'ki perspektyvy: biblioteka z osviti'oyi polityky: monohrafiya / N. Bibik, L. Vashchenko, O. Lokshyna. – K.: K.I.S., 2004. – 112 s.
2. Bolotov V. Kompetentnostnaya model': ot ydey k obrazovatel'noy prohramme / V. Bolotov, V. Serykov // Pedahohyka. – 2003. – № 10. – S. 8-14.
3. Bondar V. Problemy korektsiynoho navchannya u spetsial'niy pedahohitsi: navch. posib. / V. Bondar. – K.: Nash chas, 2005. – 176 s.
4. Kolupayeva A. Dity z osoblyvymy osvitnimy potrebamy ta orhanizatsiya yikh navchannya: nauk.-metod. posib. / A. Kolupayeva, L. Savchuk. – K.: Vydavnycha hrupa «ATOPOL». – 2011. – 274 s.
5. Kolupayeva A. Inklyuzyvna osvita: realiyi ta perspektyvy: monohrafiya / A. Kolupayeva. – K.: «Samit-Knyha», 2009. – 272 s.
6. Myronova S. Osnovy korektsiynoyi pedahohiky: navchal'no-metodychnyy posibnyk / S. Myronova, O. Havrylov, M. Matvyeyeva. – Kam"yanets'-Podil's'kyy, 2010. – 264 s.
7. Pinchuk Yu. Hotovnist' maybutn'oho vchytelya-lohopeda do profesiynoyi diyal'nosti. Teoriya i praktyka suchasnoyi lohopediyi / Yu. Pinchuk. – K.: Aktual'na osvita, 2005. – 156 s.
8. Rodyhina I. Kompetentnisno oriyentovanyu pidkhd do navchannya / I. Rodyhina. – Kh.: Vydavnycha hrupa „Osnova”, 2005. – 96 s.
9. Shakhovskaya S. K probleme professyohrammy kak teoretycheskoy modely lychnosti lohopedya / S. Shakhovskaya // Sovershenstvovanye systemy uchebno-vospytatel'noy raboty so studentamy-defektolohamy v uslovyyakh pedvuza. – M.: Prosveshchenye, 1986. – S. 25-31.
10. Sheremet M. Lohopediya: pidruchnyk / M. Sheremet. – K.: Vydavnychy Dim «Slovo», 2010. – 672 s.

М.В. КОЗАЧУК. ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ЛОГОПЕДА В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье раскрыты концептуальные положения формирования профессиональной компетентности логопеда для работы с детьми, имеющими нарушения речи в условиях инклюзивного образования. Определены тенденции становления инклюзивного образования в Украине. Освещены особенности подготовки логопедов к внедрению инклюзивных форм обучения в образовательную практику, в частности раскрыты профессионально-личностные качества, умения и компетенции, которыми должен обладать логопед для того, чтобы эффективно осуществлять обучение и воспитание детей с особенностями психофизического развития в образовательном пространстве.

Ключевые слова: подготовка, логопед, компетентностный подход, компетентность, компетентный, профессиональная компетентность, инклюзивное образование, дети с особыми потребностями, подготовка будущего логопеда к обучению детей с особыми потребностями.

M.V. KOZACHUK. FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE SPEECH THERAPIST UNDER INCLUSIVE EDUCATION

In the article the conceptual provisions of formation of professional competence speech therapist to work with children with speech disorders in terms of inclusive education. Tendencies of formation of inclusive education in Ukraine. The peculiarities of speech therapists prepare for implementation of inclusive learning in educational practice, including professional and disclosed personal qualities, skills and competencies that should have a speech therapist in order to effectively implement the training and education of children with special needs in the educational space.

Key words: training, speech therapist, competence approach, competence, competent, professional competence, inclusive education, children with special needs, prepare future speech therapy to children with special needs.

Рекомендовано до друку.
Д-р. пед. наук, проф. Л.Р. Пелех.
Одержано редакцією 29.05.2017 р.